

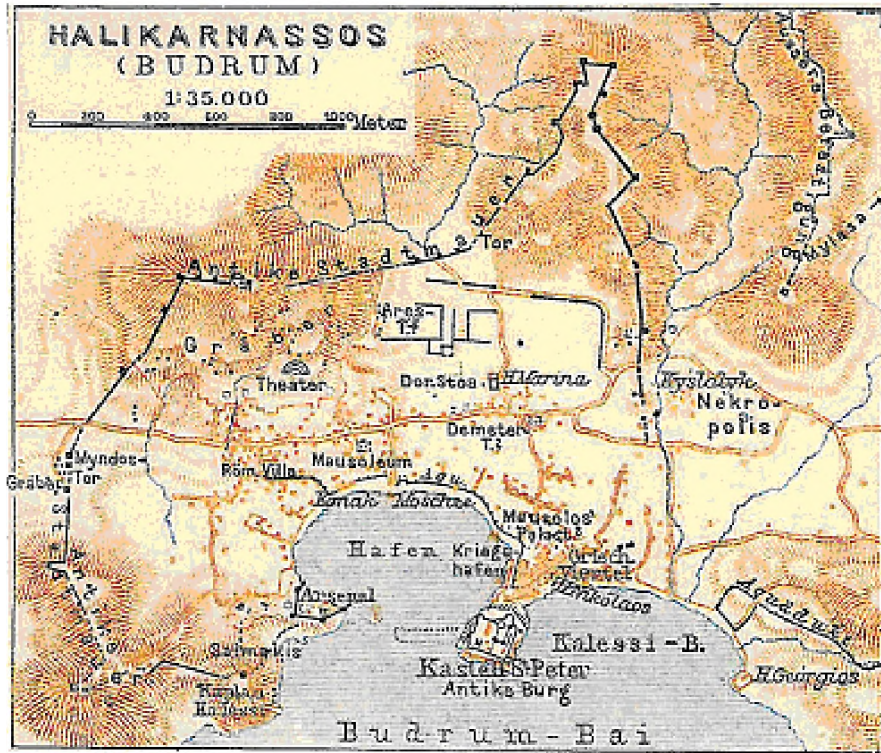
HALIKARNASSOS TONOZLU MEZAR GRUBU

Güner ÖZLER*

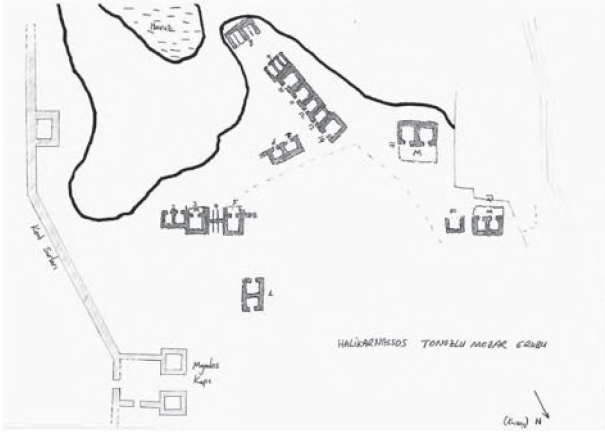
ÖZET

Halikarnassos'da Myndos Kapı önünde bazı mezar yapıları bulunmaktadır. 10 yıl önce kazılmış olan bu mezarlar Geç Roma Çağına aittir. Her biri anıt mezar niteliğinde ve görkemli olan bu mezarlar vaktiyle oldukça önemli olmalıydı. Bunlardan bazıları önlerinde mozaik döşemeye sahiptirler. Olasılıkla M. S. 4. yüzyılda Halikarnassos'da oturan bazı

zengin aileler vardı. Söz konusu mezarlar bu ailelerin sülale mezarlığı olmalıdır. Birçok kez tahrip edilmiş olmalarına rağmen yine de içlerinden küçük buluntular çıkmıştır. Bu mezarların benzer örneklerine Güney Anadolu'daki Kilikia Bölgesi'nde de rastlanmaktadır. Burada önemli olan Halikarnassos'da da karşılaştığımız bu mezar tipinin Roma Çağı ölü gömme geleneklerine yapacağı katkıdır.

Plan 1: Halikarnassos kent planı (Wagner&Debes).

Plan 2: Halikarnassos tonozlu mezar grubunun vaziyet planı

Halikarnassos tonozlu mezarlarının bugünkü yeri Bodrum İlçe merkezinde, Eski Çeşme Mahallesi, Gümbet Mevkii'ndedir. Burası antik kentin batısında sur dışında kalan bir alandır. Myndos Kapı olarak da adlandırılan Hellenistik Dönem kent kapısının hemen kuzeybatısındadır (Plan: 1). Bugün L'ambiance Hotel bahçesinde yer almaktadır (Plan: 2). Söz konusu mezar yapılarının kazısı Turkcell-Ericsson Sur Restorasyonu Projesi kapsamında 1-21 Ekim 1998 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Kazı sonrası restorasyonları ve çevre düzenlemesi de yapılmıştır¹.

Halikarnassos'un bu kuzey kapısının yakınında bugün modern mezarlık bulunmaktadır. Ayrıca bu bölgeden geçmiş yıllarda Bodrum Müzesi'ne kazandırılan birkaç mezar stelinin varlığı da bilinmektedir. Dolayısıyla geniş bir kesimde modern iskan altında kalmış olan bu alanın, tarihi süreç içinde uzun bir süre nekropol alanı olarak kullanıldığını düşünmek yersiz olmayacaktır. Söz konusu mezarlar Halikarnassos'u ziyaret eden 19. yüzyıl gezginleri ve 20. yüzyıl araştırmacıları tarafından da önemsenmemiş olmalıdır². Çünkü bu yüzyıllara ait hiçbir kaynaktan söz konusu mezarlardan tam olarak bahsedilmemiştir.

Resim 1,2,3,4: Halikarnassos tonozlu mezar grubundan genel görünüm

Bu mezar yapılarının mimari özelliklerine değinmeden önce söz konusu mezar grubunun bulunduğu alanın coğrafi açıdan bir değerlendirmesini yapmak yerinde olacaktır. Şüphesiz burada en önemli yapı Myndos Kapı'dır. Onun doğusundaki alan güney batıya bakan bir yamaçtı. Bu yamaç işlenmesi kolay olan volkanik bir kayaç tabakasından oluşmakta idi. Burası mezar yapımına uygun olmasına rağmen kentin kapısından biraz uzak kalıyordu. Bu tonozlu mezar yapıları grubu bilinçli bir biçimde kent kapısına yakın bir konumda oluşturulmuştur. Kent kapısı noktasından bakıldığında mezarların hepsi bir alanda ve grup halinde görülmektedir. Ancak mezarlardan birçoğu giriş yönü dikkate alındığında arka kısımlarını Myndos Kapı'ya dönmüşlerdir. Burada çoğu zaman birbirinin aynı gibi görünen ve yan yana duran mezar yapıları nekropol içindeki bir meydan veya sokağa bakıyor olmalıydılar (Resim: 1)³. Yapılan kazı sonucu burada 17 mezar yapısı ve onlara bağlı 31 kripta (gömüt odası) tespit edilmiştir. Ancak Antik Dönemde ve günümüze kadar olan süreçte bu mezar yapıları defalarca tahrip edilmiştir. Tahribat sadece kripta içlerindeki ölü hediyelerinin alınması anlamında değildir. Aynı zamanda mevcut mezar yapılarının mimari olarak da tam olarak tanınamaması veya yok olup gitmesi anlamında da bir tahribat söz konusudur.

Resim 5: 1 No.lu Mezar Yapısı

Resim 6: 2 No.lu Mezar Yapısı

1 No.lu Mezar Yapısı

Konum olarak Myndos kapıya en yakın olan mezar yapısıdır. Sırt sırta vermiş iki ayrı mezar olarak oluşturulmuştur. En altta temel seviyesinde yer alan rektagonal bloklar ana kayaya oturmuştur. Blokların düzgün bir biçimde oturtulması için ana kayaya yerleri açılmıştır. Bu tek sıra rektagonal bloklar üzerine moloz taş ve kireç harç ile tonozlu bir üst mekan oluşturulduğu yapının genel görünüşünden bellidir. Ancak tahribat nedeniyle gerek tonozlu üst mekan, gerekse daha altta yer alması gereken kripta kısmı korunamamıştır. Burada kazı sırasında herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır (Resim: 5).

Resim 7: 2 No.lu Mezar Yapısı

Resim 8: 3 No.lu Mezar Yapısı

2 No.lu Mezar Yapısı

Bu mezar yapısında üstte yer alması gereken tonozlu mekan korunamamıştır. Korunan kalıntıların moloz taş ve kireç harç ile oluşturulduğu görülmektedir. Burada yan yana duran dikdörtgen planlı iki kriptadır. Bu kriptalar bir ölü yatağı, ölü hediyelerinin konulacağı zeminden yükseltilmiş bir alan ve hareket çukurundan oluşmaktadır. Kazı sonucu buradaki kriptaya içlerinden üç unguentarium ve iki kandil ele geçirilmiştir (Resim: 6-7).

Resim 9. 3 No.lu mezar yapısının yan cephe görünüşü

3 No.lu Mezar Yapısı

Bu mezar yapısı oldukça iyi korunmuştur. Tonozlu bir üst mekan, onun altında yan yana duran iki kriptaya ve bunların önünde çok geniş olmayan bir ön avludan oluşmaktadır. Gerek üst tonoz ve gerekse kriptalar moloz taş ve kireç harçtan oluşan bir duvar örgüsüne sahiptir. Üst tonoz arka duvarı üzerinde 0.30 m. x 0.46 m. ölçülerinde içe doğru bakan dikdörtgen bir niş bulunmaktadır. Bu kısımda nişin alt kenarı hizasında tüm duvar boyunca bir silme yer alır. Yine bu mekanda, yani üst tonozda silme ile yaklaşık aynı hizada 1.40 m. uzunluğunda karşılıklı olarak yatay uzanan, ahşap hatıllar için açılmış yuvalar bulunmaktadır. Kriptalarda ölü yatağı ve hareket çukuru bellidir. 3 No.lu mezar yapısına cepheden bakıldığında soldaki kriptanın in situ duran lento bloğunda tam olarak okunamayan bir yazıt⁴ mezar sahibi ve sülalesi ile ilgili olmalıdır. Bu mezar yapısı bir diğer özellik olarak bir ön avlu ve onun zemininde bir mozaik sahnesi sahiptir. Burası 1.20 m. x 1.80 m. ölçülerinde dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. Bir av sahnesi işlenmiştir. Önde hızla kaçmakta olan bir geyik, başını arkada onu kovalayan av köpeğine doğru çevirmiştir. Yakalanma heyecanı ve koşması nedeniyle geyiğin ağız açık ve dili dışarıdadır. Hemen arkada yer alan erkek av köpeği de yine ağızını açmış ve geyiği sol arka bacağından ısırarak üzeredir. Olayın doğada gerçekleştiği arka planda yer alan bir ağaç ve sahnenin zemininde tasvir edilen iki ayrı bitki motifleriyle anlatılmıştır. Burada renk olarak fon beyazdır. Çerçeve siyah işlenmiştir. Geyikte turuncu renk hakimdir. Geyiğin kenar çizgileri tek sıra kırmızı tessera ile oluşturulmuştur. Benekler oldukça gerçekçi bir biçimde siyah ve beyaz tesseralarla vurgulanmıştır. Av köpeği ise

siyah ve grinin tonları ile oluşturulmuştur. Boynundaki kalın tasma cam boncuklu olmalıdır. Onun ön bacaklarının gövdeye birleştiği yerden dolanarak kürek kemikleri üzerinde düğümlenen bir başka bağı daha vardır. Bağda ve tasmada kırmızı ve turuncu renk tesseralar kullanılmıştır. Bu mezar yapısının dikkati çeken bir diğer yönü dış yan cephelerinin sıvanmış olmasıdır. Yan cephelerdeki sıva üzerinde görülen birbirine yakın dikine üç çizgi vardır. Çizgiler 1.40 m. aralıklarla yinelenmektedir ve böylece mimari bir dekorasyon şeması oluşturulmuş görünmektedir. Yapılan kazı sonucu bu 3 no.lu mezardan hiçbir buluntu ele geçmemiştir (Çizim: 1, Resim: 9-14).

4 No.lu Mezar Yapısı

En kötü korunmuş mezarlardan biridir. Burada üçerli iki sıra halinde yer alan düzgün dikdörtgen bölmeler yer alır. Bu bölmeler birbirinden ince bir harçlı tuğla ve kimi yerde moloz taş-kireç örgüsü ile ayrılmaktadırlar. Bölmeleri oluşturan izler zemin seviyesinden 0.30 m. kadar yükselmişlerdir. Kazı sonucu her bir bölmenin aynı yükseklikte ele geçirilmiş olması ilgi çekicidir. Ayrıca burada her bir bölme görünen haliyle birer kriptalı izlenimi yaratmaktadır. Ancak bu kesin değildir. Mezar yapısının kuzeybatı duvarının iç kısmındaki izler sanki burada daha önceden var olan tonoz kalıntılarına işaret etmektedir. Kazı sırasında bu alanda herhangi bir küçük buluntu ile karşılaşılmasıdır (Resim: 15-16).

5 No.lu Mezar Yapısı

Üstte var olması gereken tonozlu mekan korunamamıştır. Görünen kalıntılardan yan

Resim 10: 3 No.lu mezar yapısının yan cephesindeki sıva izleri

yana duran, moloz taş ve kireç harçla örülmüş duvarlara sahip iki kriptanın varlığı kesindir. Ön cephe daha düzgün rektagonal bloklarla oluşturulmuştur. Mezar cephesine göre soldaki kriptanın girişinde zeminde yer alan iki ayrı rektagonal andezit blok üzerinde üç kenet oluşu bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı kriptalarda ölü yatağı ve hareket çukuru belli olmaktadır. Burada da yine bir ön avlu mevcuttur. 1.40 m. x 2.00 m. ölçülerindeki ön avluda var olması gereken mozaik vaktiyle tahrip olmuş olmalıdır. Bu ön avluda zeminde sadece mozaik oturacağı, moloz taş ve kireç harç ile düzlenmiş bir zemin vardır. Söz konusu mezar yapısından iki kandil ve çok sayıda kandil parçası ele geçmiştir. Kuzey yöne doğru devam eden izler burada bir mezar yapısının daha olabileceğini düşündürmektedir (Resim: 17-18).

Resim 11: 3 No.lu mezar yapısının ön avlusundaki mozaik

Resim 12: 3 No.lu mezar yapısının kripta lentosundaki yazıt

6 No.lu Mezar Yapısı

Üstte tonozlu bir mekanın var olup olmadığı tam olarak anlaşılamamaktadır. Giriş kısmını oluşturan ön cephe daha düzgün bloklarla inşa edilmiştir. Tek bir kriptası vardır. Kripta dikdörtgen planlı olup, moloz taş ve kireç harç ile oluşturulmuştur. Üstü düz örtülüdür. İçerisinde ölü yatağı ve hareket çukuru bellidir. Kazı sonucu burada herhangi bir buluntu ile karşılaşılması (Resim: 19).

7 No.lu Mezar Yapısı

6 No.lu mezar yapısı ile yan yana durmaktadır. Üstteki tonozlu bir mekanın varlığı sadece çok az bir kısımda korunan

Resim 13: 3 No.lu mezar yapısının tonozlu üst mekan iç görünüşü

kalıntılardan anlaşılmaktadır. Giriş kısmını oluşturan ön cephe daha düzgün bloklarla inşa edilmiştir. Tek bir kriptası vardır. Kripta dikdörtgen planlı, moloz taş ve kireç harç ile oluşturulmuştur. İçerisinde ölü yatağı ve hareket çukuru bellidir. Kazı sonucu herhangi bir buluntu ele geçirilmemiştir (Resim: 19-22).

8 No.lu Mezar Yapısı

Tonozlu, birbirine bitişik iki üst mekan ve onların altında ikişer tane olmak üzere toplam dört kriptadan oluşan bir mezar yapısı uygulaması vardır. Görünen kalıntıları ile inşa sisteminde moloz taş ve kireç harç dışında herhangi bir malzeme kullanılmamıştır. Kriptanın iç zeminleri düz bırakılmıştır. Kriptanın girişlerindeki tahribat nedeniyle bu kısımların detayları tam olarak anlaşılamamaktadır. Kazı sonucu herhangi bir buluntu ele geçmemiştir (Çizim: 2, Resim: 23).

9 No.lu Mezar Yapısı

Bu mezar yapısında tonozlu üst mekanın var olup olmadığı tam olarak belli değildir. Sağlama yakın vaziyette korunmuş kriptalarda örgü sistemi yine moloz taş ve kireç harçtan oluşmaktadır. Burada dikdörtgen planlı, yan yana üç kripta bulunmaktadır. Ortadaki kripta tonoz örtülü olarak inşa edilmişken yandaki iki kriptanın düz üst örtüye sahip olduğu dikkati çeker. Her üç kripta da dikdörtgen planlıdır. İçlerinde ölü yatağı ve hareket çukuru bellidir. Kazı sonucu mezar buluntusu olarak çok miktarda kandil ve Unguentarium ele geçmiştir (Çizim: 3, Resim: 24).

10 No.lu Mezar Yapısı

Tonozlu üst mekanı iyi korunmuştur. Bu üst mekandaki örgü sistemi yine moloz taş ve kireç harçtan oluşmaktadır. Dikdörtgen planlı tek bir kriptada dışta her yönden düzgün rektagonal bloklarla örülmüşken, iç kısımda moloz taş ve kireç harçla oluşturulmuş bir örgü sistemi uygulandığı görülür. Kriptada yan uzun kenarlarındakarşılıklıolarakdurandikdörtgen nişler, ölü hediyeleri için ayrılmıştır. Kriptada üst örtüsü düzgün, yassı blokların yan yana dizilmesi ile oluşturulmuştur. Bu yassı bloklar aynı zamanda tonozlu üst mekânın da zemininin bir parçasıdır. Mezarda çok miktarda buluntu ile karşılaşmıştır. Bunlar unguentariumlar, terracotta figürinler ve çeşitli kaplardır (Resim: 25-27).

11 No.lu Mezar Yapısı

Oldukça kötü korunmuştur. Tonozlu üst mekânın var olup olmadığı tam olarak belli değildir. Moloz taş ve kireç harçla örülmüş ve kısmen korunmuş kriptada ölü yatağı ve hareket çukuru vardır. Kriptada girişinde söve olarak kullanılmış in-situ iki rektagonal mermer blok durmaktadır. Kriptanın tonoz biçimli üst örtüye sahip olduğu kalıntılardan belli olmaktadır. Kazı sırasında herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır (Resim: 28).

12 No.lu Mezar Yapısı

Yakın zamana kadar üstteki tonozlu mekân ev olarak kullanılmıştır. Bu nedenle ön cephesi kapatılmış, sadece bir kapı açıklığı bırakılmıştır. Dikdörtgen planlı tek bir kriptada dışta her yönden düzgün rektagonal bloklarla örülmüşken iç kısımda moloz taş ve

Resim 14: 3 No.lu mezar yapısının kriptada iç görünüşü

kireç harçla oluşturulmuş bir örgü sistemi vardır. Kriptada yan uzun kenarlarında karşılıklı olarak duran dikdörtgen nişler ölü hediyeleri için ayrılmıştır. Bu mezarda herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır (Resim: 29-30).

13 No.lu Mezar Yapısı

Tonozlu üst mekân korunamamıştır. Ancak izlerden var olduğu bellidir. Moloz taş ve kireç harçla örülmüş ve kısmen korunmuş kriptada ölü yatağı ve hareket çukuru vardır. Kriptada girişinde söve olarak kullanılmış in-situ iki rektagonal andezit blok durmaktadır. Kriptanın tonoz biçimli üst örtüye sahip olduğu kalıntılardan belli olmaktadır. Kazı sırasında herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır (Resim: 31).

Resim 15: 4 No.lu mezar yapısı

Resim 16. 4 No.lu mezar yapısından detay görünüş

14 No.lu Mezar Yapısı

Vaktiyle var olduğu tahmin edilen tonozlu üst mekan tahrip olmuş görünmektedir. Kriptada dışta her yönden düzgün rektagonal bloklarla örülmüşken iç kısımda moloz taş ve kireç harçla oluşturulmuş bir örgü sistemi vardır. Kriptada yan uzun kenarlarında karşılıklı olarak duran dikdörtgen nişler ölü hediyeleri için ayrılmıştır. Bu mezardan bol miktarda unguentarium, düz ağızlı ve enine yivli gövdeye sahip bir oinochoe, oldukça fazla sayıda kandil ve kandil parçası ele geçirilmiştir (Resim: 32-33).

15 No.lu Mezar Yapısı

Yan yana duran iki kriptada ve önünde mozaikli tabana sahip ön avludan oluşmaktadır. Burada

Resim 17: 5 No.lu mezar yapısı

kriptalar grubun diğer diğer mezarlarına ait olanlardan farklı olarak daha büyük boyutludurlar. Kriptada girişleri ikişer basamaklı birer merdivenle sağlanmıştır. Böylelikle kriptaların toprak seviyesinden daha aşağıda oluşturuldukları dikkati çekmektedir. Onlardan güney tarafta olanı ince tabaka tuğlalarla oluşturulan harçlı bir örgüyle ikiye bölünmüştür. Böylece kriptada oluşan iki bölmeden giriş tarafında olanında öncelikle haç biçimli bir hareket çukuru oluşturulmuş, köşelerde meydana gelen kare planlı alanlarda 0.30 m. yüksekliğinde moloz taştan ve kireç harçtan örülmüş yükseltmeler elde edilmiştir. Bubenzerizlere kuzey yöndeki kriptada da rastlanması iki farklı düşünceye sahip olmamıza neden olmuştur. Kriptada arkada kalan bölme gömüt için ayrılmış bir yer olarak planlanmış olabilir. Böylece öndeki bölme ise ölü hediyelerinin ve sunularının konacağı alan olarak düşünülmüş olmalıdır. Bir başka olasılık ise bölmelerden her ikisinin de gömüt için kullanılmış olabileceğidir. Ya da acaba girişe göre önde yer alan kısımlar kremasyon gömüt için mi ayrılmıştı? Bu durumu anlamak zordur. Bu her iki kriptadaki farklı uygulamayı şimdilik mezarın kullanımından sonraki dönemlerde yapıldığını düşünmek akla yatkın gelmektedir.

Bu mezar yapısında önde her iki kriptada genişliğince uzanan mozaik tabana sahip bir ön avlu bulunmaktadır. Burada zemin kriptalardan yukarıdadır. Dikdörtgen planlı olarak uygulanmış olan mozaik kazı öncesi üzerine tüpgaz tankı konduğu için kısmen tahrip olmuş durumdadır. Bu mozaik ana konusunu en içteki pano oluşturmaktadır. Burada korunan alanda görülebilen tasvirler; ortada krater benzeri bir saksı ve onun içinden çıkarak panoyu dolduran asma dalları ve yaprakları yer alır. Saksının üst kısmında

Resim 18: 5 No.lu mezar yapısı

pano içinde sağda ve solda karşılıklı olarak duran iki kuş büyük olasılıkla güvercindir. Güvercinler önlerindeki birer salkımdan üzüm yemektedirler. Bu ana panonun her iki yan kenarındaki dikdörtgen Emblema⁵ kısmında uçlarında yonca yaprağı bulunan ve birbirine çapraz duran Thryssoslar yer almaktadır⁶. Bunlar ortalarından birer fiyongla bağlanmışlardır. Fiyongların bağlanış şekilleri birbirlerinin tam tersidir. Emblema'daki bu tasvir biçimi ortadaki ana pano ile de bağlantılıdır. Ana pano ve emblematayı

Resim 20: 7 No.lu mezar yapısının kripta girişi

Resim 19: 6 ve 7 No.lu mezar yapısı

çevreleyen dış şeritte ise beyaz renkli bir astragal (inci dizisi) tasvir edilmiştir. Mozaiği tamamlayan en dıştaki çerçeve ise yonca yapraklı ranke (kivrık dal)'den oluşmaktadır. Burada her bir kıvrımda yonca yaprakları başarıyla gösterilmiştir⁷. Söz konusu bu mozaiğe genel olarak bakıldığında beyaz tesselalarla yapılan fon üzerinde mavi, yeşil, sarı, kırmızı ve siyah renk tesselalarla kaliteli bir işçilik oluşturulduğu kabul edilmelidir (Resim: 34-38).

16 No.lu Mezar Yapısı

Görünen ve ortaya çıkan mevcut kalıntılardan bu mezar yapısının tonozlu bir üst mekanı ve altta iki kriptası olduğu belli olmaktadır. Yapı moloz taş ve kireç harçla oluşturulmuştur, fakat alt kısımlarda yer yer düzgün rektagonal blokların kullanıldığı görülmektedir. Kazı sonucu burada herhangi bir buluntu ele geçmemiştir (Resim: 39).

Resim 21: 7 No.lu mezar yapısının kriptada dıştan görünüşü

17 No.lu Mezar Yapısı

Tonozlu üst mekanı korunamamıştır. Yapı görünen haliyle yan yana iki kriptadan oluşur. Kriptaların içlerindeki ölü yatağı ve hareket çukurları bellidir. Kriptalara cepheden bakıldığında rektagonal bloklarla düzgün bir görünüm oluşturulmaya çalışıldığı dikkati çeker. Onun önünde 1.60 m. x 2.00 m. ölçülerinde mozaikli tabana sahip bir avlu bulunmaktadır. Buradaki mozaığın

Resim 22: 7 No.lu mezar yapısının kriptada içten görünüşü

bir kısmı eski bir yapının duvarı altında kalmıştır. Görünen kısmı ile bu mozaik iç içe iki çember ve onları çevreleyen kareden oluşmaktadır. İçteki küçük çember içinde bir rozet motifi işlenmiştir. Dış çemberden iç çembere doğru dikine uzanan birbirine paralel çizgiler üzerinde sarı-kırmızı ve siyah-beyaz renklerin dönüşümlü kullanılması ile oluşan balık pulu motifi vardır. Burada dış çember ile kare çerçeve köşeleri arasında kalan boşluklarda tek bir yonca yaprağı motifi işlenmiştir. Bunların da dışında yer alan ve sadece mozaikli tabanın kriptalara bakan yönünde korunabilmiş olan ranke motifi de her bir kıvrım ucunda gri ve siyah tesseralarla yarı yarıya oluşturulmuş yonca yaprağı ile sonlanmaktadır. Kazı sırasında burada başka herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır (Resim: 40-41).

Halikarnassos'daki bu tonozlu mezar grubunun bulunduğu arazi düz bir konumdadır. Onlar yakından incelendiğinde, dizilişleri itibarıyla belli bir düzende oluşturulmaya çalışıldıkları dikkati çeker. İlk bakışta çoğu birbirine bitişiktir. Mezarlar bir kayaya oyulmamışlar veya sırtları bir yamaca dayanmamıştır. Gruptaki mezar yapıları en az iki farklı dönemde inşa edilmiş olmalıdırlar. İnşa dönemlerindeki farklılığa rağmen mezar boyutlarında çok büyük farklılıklar görülmemektedir. İlk aşamada mezar yapılarından bazıları birbirinden ayrı duran anıtlar olarak görülmelidir. 16 ve 17 No.lu mezar yapılarının aralarında yer alan yaklaşık 1.40 m. boş alan bunun en önemli kanıtıdır. Yönleri güneydoğuya bakan ve yan yana bir sıra halinde gözüken 10-14 No.lu mezar yapıları da onların serbest duran anıt mezar özelliği taşıdığını belgeleyecek bazı gözlemlerde bulunmamızı sağlamıştır. Bu sırada 11 ve 13 No.lu mezar yapıları sonraki

Resim 23: 8 No.lu mezar yapısı

bir dönemde aralara yerleşerek sırası tamamlamışlardır. Aslında ilk dönemde 10, 12 ve 14 No.lu mezarlar birbirinden bağımsız durmaktaydı. Ancak daha sonraki dönemlerde bu üç mezar yapısının aralarına 11 ve 13 No.lu mezarlar da eklenerek aradaki boş alanlar değerlendirilmiş ve böylece mezarlar birbirine bitişik gibi görünür hale gelmişlerdir. Ayrıca bu sıradaki mezar yapılarının mimari karakterleri incelendiğinde onlarda dikkati çeken birkaç özellik vardır. 10, 12, ve 14 No.lu mezarlarda açık bir biçimde görüldüğü gibi onlardan birçoğunda kripta dış kısımlarında düzgün rektagonal bloklarla oluşturulmuştur. Pembemsi kahverengi renkte andezit ve grimsi beyaz renkte mermer bloklar dönüşümlü olarak kullanılarak bazı mezarlarda kripta da vurgulanmak istenmiştir. Bu bloklardan bir kısmı surdan ve Myndos Kapı'ya ait kulelerden alınarak burada kullanılmış olmalıdır⁸.

Gruptan sadece 1 No.lu mezar sırt sırta durur vaziyette inşa edilmiştir. Yan yana duran her bir mezar yapısında mekanların duvarları ayrıca oluşturulmuş görünmektedir. Mezarların birbirleri arasında zemin seviyesi olarak hemen hemen hiçbir kot farkı görülmez. Mezarlar altta bir ya da birkaç Kripta ve onun üzerinde çoğunlukla bir tonozlu mekana sahip olarak inşa edilmişlerdir. Korunan Kripta ve üst tonoz yükseklikleri arasındaki

fark çok büyük değildir. Mezarlar arasında tonozlu mekana ve Kripta her ikisi birlikte korunamamış örnekler de vardır. Buna rağmen temeller bellidir. Bu mezar grubunda tonozu korunmuş ya da korunmamış olması fark etmeksizin Kripta tekli, çiftli, üçlü ve dörtlü örnekler olarak karşımıza çıkar.

Tahrip olmuş durumlarıyla bakıldığında bunlardan bazılarının üst kısımlarında tonozla sahip olup olmadıkları bile tartışma konusu olmaktadır. Gruptaki mezarlardan özellikle 5, 6, 9, 11 ve 13 No.lu mezar yapıları tonozlu üst mekana sahip değilmiş hissi uyandırmaktadırlar. Bu durum 9 No.lu mezarda daha da bellidir. Çünkü bu mezar yapısında yan yana üç kripta bulunmaktadır. Yaklaşık 5 m. yi aşan cephe uzunluğu nedeniyle yan yana duran üç kriptayı tek bir üst tonozla aşmak mümkün görünmemektedir. Buraya 8 No.lu mezarda olduğu gibi yan yana iki üst tonoz yapılmış olsa bu sefer ortadaki kriptanın üzerine tonoz yan duvar ağırlığı geleceği için mimariye aykırı bir durum ortaya çıkmaktadır⁹.

Her bir üst tonoz altındaki kripta sayısı değişmektedir. Bunda da temel etken mezar sahiplerinin özel isteği olmalıdır. Kriptaların görüntüsü oldukça alçaktır. Hiçbir örnekte kripta yüksekliği 1.40 m. yi geçmez. Tüm

Resim 24: 9 No.lu mezar yapısı

örneklerde kripta iç uzunlukları 2 m. den fazladır. Gerek dörtgen bloklarla çevrelenmiş kriptalarda, gerekse bu temini sağlayamamış örneklerde en azından kripta cephesinde, alçak söve ve lentoların düzgün dörtgen bloklarla oluşturulduğu görülür. Ele geçen tüm kapı bloklarının kripta iç kısımlarına bakan bölümlerinde daha dar oluşturulduğu gözlenmektedir. Böylece kapıya iç kısma doğru daralan bir görüntü verilmiştir. Bu yapım şeklinde amaç kapı kapalıyken dışarıdan bakıldığında söve ve lento bloklarıyla aynı hizaya gelerek bir bakıma kapıyı gizleyen bir görüntü oluşturmaktır. Bazı kapı bloklarının

Resim 25: 10 No.lu mezar yapısı

kenarlarında görülen horasan harç izi onların kapatıldıktan sonra iyice sağlamlaştırıldığını gösterir. Bu yöntem olasılıkla mezar soygunculuğuna karşı alınan bir önlem olmalıdır. Çok yaygın olarak kullanılan sürgülü kapı uygulaması bu mezarlarda kullanılmamıştır. Onlardan hiçbirinde sürgülü kapı olabilecek bir iz rastlanmaması şaşırtıcıdır. Bu yaygın ve kullanışlı olduğu bilinen sürgülü kapı

uygulanması belli bir dönemde tamamen terk edilerek bu yeni uygulama tercih edilmiş de olabilir. Ancak bu sefer de problem kriptanın sonraki kullanımlarında kapıyı yeniden açmada çekilen zorluk olduğu kesindir.

Kripta içlerinin ölü yatağı, hareket çukuru, veya niş gibi detaylara sahip olup olmaması dönem özelliği olabileceği gibi tamamen isteğe bağlı bir uygulamanın da sonucu olabilir. Kripta içlerinde uzun kenarlarda karşılıklı olarak, yaklaşık ortaya gelecek noktada nişlere sahip mezar yapıları 10, 12 ve 14 No.lu mezarlar olarak karşımıza çıkar.

4 ve 15 No.lu mezar yapılarında diğer mezar yapılarından farklı olarak tuğla ve harç yardımıyla oluşturulmuş bölmelerin ne tür bir işlevi olduğunu anlamak zordur.

Kriptalardan hiç birinde tam olarak kaç gömüt olduğu anlaşılamamıştır. 10 No.lu mezar yapısının ön kısmında kripta dışında yapılmış birkaç gömüte de rastlanmıştır. Ayrıca her bir kriptada kapı yapısı lento, söve ve kapağıyla özenli bir biçimde oluşturulmaya çalışılmıştır. 2 No.lu mezar yapısının kuzeydeki kripta giriş lentosu üzerinde gruba ait tek yazıt olarak in-situ bir biçimde ortaya çıkar. Fakat en önemli özellik 3, 15 ve 17 No.lu mezarların ön kısımlarında mozaikli bir avluya sahip olmasıdır. Belki 5 No.lu mezar da yaklaşık 3 No.lu mezarla benzer ölçülerde bir ön avluya sahip olması nedeniyle önünde mozaiği vardı. 15 No.lu mezarda mozaik zemine sahip ön avlu aynı mezarın kripta zemininden daha yukarıda kalmaktadır. Takip edilebilen kalıntılardan her ön avlunun önünün açık bırakıldığı bellidir. Mozaik boyutlarını oluşturmada yan yana duran kriptaların önlerindeki avlunun genişlikleri dikkate alınmıştır. Buradaki mozaiklerde işlenen konular birbirinden

farklıdır. Bu mozaikler teknik ve kalite açısından oldukça iyi durumdadırlar¹⁰. Her üç mozaik örneğinde de renk açısından mavi, turuncu ve beyaz renklerin başarılı bir biçimde kontrast oluşturulmasıyla sahnelerin işlendiği dikkati çeker.

Mezarlarda tonozlu mekanlardan bazıları çökmüş veya tahribat sonucu yok olmuş durumdadır. Bu üst tonozların kripta kapısı yönündeki kısımları açıktır. Korunan örneklerde tonoz oluşturmada yine moloz taş ve kireçharç başarılı bir biçimde kullanılmıştır. Ayrıca yer yer düzensiz lokal kayraktaş bloklar da görülmektedir. Tonoz oluşturma amacıyla kullanılan ahşap kalıp izleri yaklaşık her üst tonozda bellidir. Böylece kriptalar üstünde bir mekân yaratılmıştır. Ancak bu mekanın işlevini tam olarak anlamak zordur. İlk akla gelen ölü için yas tutanların ağıtları ve diğer törenleri için olduğudur. Grupta bu kanıtı en iyi destekleyen 3 No.lu mezar yapısıdır. Bu mezar yapısının tonozlu üst mekanının arka duvarının iç kısmındaki niş ve ayrıca yan uzun kenarlarında yer alan ahşap hatıl izleri dikkat çekicidir. Olasılıkla bütün tonozlu üst mekanlarda ölüyü anma ile ilgili törenler düzenlenmiştir. Üst tonoz kullanım ve işlevi konusunda sunabileceğimiz bir diğer yaklaşım, yapıya uzaktan bakıldığında bırakacağı etki de olmalıdır.

Hellenistik ve Roma dönemi mezar yapısı örneklerinde çoğu zaman ölü için ayrılan mekanın üstünde ya da yakınında bir sunu çukuru ile karşılaşmaktayız. Ayrıca yine Roma dönemi örneklerinde mezar odası üstünde bulunan bir künk sayesinde mezar odası içine sıvı sunu yapıldığı da bilinmektedir¹¹. Gruptaki kriptaların üst kısımlarında bu tür bir ize rastlanmamıştır. Herhalde buraya ahşap bir merdiven ile çıkılmakta idi. Ya da acaba mezar

Resim 26: 10 No.lu mezar yapısının tonozlu üst mekan görünüşü

odaları gerçekten de soygunlara karşı toprak altında mı durmakta idi. Ancak bu sefer de mozaikler hiçbir biçimde görülemeyecekti.

Tüm mezarlarda inhumasyon gömü tekniği kullanılmış olmalıdır. Roma döneminin sonlarında hristiyanlığın topluma hakim olmasıyla birlikte kremasyon uygulaması ortadan kalkmıştır. Soyulmuş olmalarına rağmen bazı mezarlardan seramik eserler bulmak mümkün olmuştur. Çoğu kırık olmak üzere çok sayıda kandil, gövde formları değişiklik gösteren Unguentariumlar, kase benzeri açık kaplar, tek kulplu- gövdesi yatay yivli bir oinochoe, giyimli bir kadının tasvir edildiği üst kısmı korunmuş terrakotta figürin bunlardan en dikkati çekenlerdir. Farklı mezarlardan ele geçirilmiş bu eserlerin hamur özellikleri de farklılık göstermektedir.

Resim 27: 10 No.lu mezar yapısının kripta iç görünüşü

Gruptaki mezarlardan hiçbirinde tek bir cam esere bile rastlanmamıştır. Özenli çalışılmasına ve dikkat edilmesine rağmen hiçbir sikke de ele geçirilmemiştir¹².

Bu mezarların inşa tarzları ait oldukları sülalelerin sosyo-ekonomik durumlarının ölü gömme geleneğine bir yansıması olmalıdır. Gerek işçilik bakımından ucuz, gerekse daha fazla gömüye olanak tanıdığı için söz konusu mezar tipi belli bir dönemde sık tercih edilir duruma gelmiştir¹³. Bu durum dinsel uygulamalardan çok sosyal ve ekonomik koşulların bir sonucudur. Amaç toplum içinde refah düzeyi yüksek bazı sülalelerin bu ekonomik gücünü etkili bir biçimde ortaya koymasındadır. Mezarlar gömüt olmanın dışında birer türbe vazifesi görmüş olarak da düşünülmelidirler¹⁴. Roma döneminde uygulaması sıkça konu edilen, ölüyü anmaya yönelik yapılan Silicernium ve Parentalia törenleri bu mezarların sahiplerinin yakınları tarafından da yapılmış olmalıdır¹⁵. Bu tür mezar binaları aynı sülaleye ait kişilerin son evleri olmuştur.

Halikarnassos nekropolünde incelemeye çalıştığımız bu mezarlar tonozun yoğun şekilde kullanımıyla oluşturulmuştur. Bizim mezarlarımız bu inşa sisteminin geniş anlamda kabul gördüğü, teknik özelliklerinin iyice öğrenildiği Roma İmparatorluk Çağından itibaren olmalıdır. Roma mimarlığında geniş açıklıkları kolay ve emin bir şekilde geçmek amacıyla kullanılan tonoz bu mezar yapılarında farklı amaçlarla tasarlanmıştır. İlk bakışta uzaktan bakıldığında görkemli bir anıt mezar etkisi yaratmak içindir. Ya da belki de törensel amaçlı, üstü kapalı bir alan yaratılmıştır. Gerek üst tonozlarda gerekse kriptada üst örtüsünü oluşturan tonozlarda kullanılan kalıplar arasındaki fark çok büyük değildir. Standart bir kalıpla aynı büyüklükte tonoz inşa edilebilmesine uğraşılmamış olması bu mezar yapılarının inşa sürecinde farklılıklar olduğunun göstergesidir. Buradaki tonozlar Vitruvius'un bahsettiği tekniklere uygun olarak yapılmış olmalıdırlar¹⁶. Ayrıca mimari ve gömü uygulamasındaki küçük farklılıklar burada sadece yöredeki genel tercihe bağlıdır. Kullanılan sistem basit tonoz örgü biçimidir.

Resim 28: 11 No.lu mezar yapısı

Halikarnassos'da Myndos Kapısı önündeki bu tonozlu mezar grubu Karya'da örneğine hellenistik dönemde sıkça rastladığımız tonozlu oda mezar geleneğinin bir devamı olmalıdır¹⁷. Erken örneklerde yapı kendisi tümünden bir oda mezardı. Dört tarafı ve üst örtüsü düzgün rektagonal bloklarla oluşturulmuştu. Bu mezar tipi daha geç devire ait olan uygulamalarda moloz taş ve kireç harçlı bir sistem kullanılmak zorunda kalındı. Myndos Kapısı önünde yer alan bu daha geç örneklerde mezar odası daha aşağı çekilerek ayrı bir mekan; bir kriptaya oluşturulmuştur. Bazı mezar yapılarının önlerinde bulunan ve yukarıda yüzeysel de olsa bahsettiğimiz mozaikler ilginç bir biçimde konu anlatımı, renk seçimi gibi nedenlerle Pedersen'in 1991 yılında kazdığı roma villalarındaki mozaiklerle bağlantısı kurulmalıdır¹⁸. Acaba söz konusu mezarlar bu villalarda oturan sülalelere mi aitti. Bunu şimdilik anlamak zordur.

Bu mezar grubuna ait örnekler Halikarnassos'a oldukça yakın olan Mylasa'da rastlanmaması ilginçtir. Daha uzaktaki Euromos'da ise tek bir örnek vardır. Bu durumun nedeni Halikarnassos'un konumu ve ulaşmış olduğu refah düzeyi olmalıdır. Halikarnassos'da bu tür mezar yapıları inşa ettirebilecek ekonomik güce sahip aileler olması şaşırtıcı değildir. Bunlar genel olarak prestij amaçlı inşa edilmişlerdir. Myndos kapı önünde yer almaları da kente gelen giden çok sayıda ziyaretçinin bu yapıları görüp takdir edecek olması, yaptırımlar için önemli olmalıydı. Halikarnassos nekropolündeki bu yenilik M.S: 4. ve 5. yüzyıllarda az da olsa kalmış olan bir refah seviyesine bağlanmalıdır. Fakat yine de nekropolün bu dönemde aldığı görünümde başka unsurlar da rol oynamış olmalıdır¹⁹. Burada önemli olan bu tonozlu mezar grubunun mezar yapıları tipolojisine

katkıda bulunabilmesidir. Mezar odası alçalmış ve bir kriptaya haline gelmiştir. Üstte kalan tonozlu, önü açık mekan ise olasılıkla ahşap bir merdivenle çıkılan, ölü için yas tutanların törenleri ve ağrıları için düşünülmüş olabilir. Mezarlardan bazılarında yer alan mozaik döşemeli ön avlu da bu törenler için önemlidir. Ancak mezarların çoğunda var olmayan bu ön avlu uygulaması onlarda tören yapılmadığı anlamına gelmez.

Halikarnassos tonozlu mezar grubu Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bulunan ve bir gelişim geleneği gösteren sınıflama içinde ele alınmalıdır. Dağlık Kilikya olarak anılan Kilikya Trakheia'da Roma Döneminde bir takım ölü gömme dernekleri oluşmuştur. *Collegia Funeraticia* veya *koina* adı verilen bu dernekler sadece cenaze masraflarını karşılama amaçlı değil, aynı zamanda yıllık anma törenlerini de düzenlerdi. İncelenen mezarlara bakıldığında Halikarnassos'da

Resim 29: 12 No.lu mezar yapısının dıştan görünüşü

da benzer bir uygulamanın var olabileceği düşünülmelidir. Kilikia Trakheia'daki Latomis'de bulunan mezar yazıtlarından anlaşıldığına göre bu tür mezarlarda ortak kullanım yaygın bir uygulama idi²⁰. Yine Kilikia Trakheia'daki Elaiussa Sebaste antik kentinde M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda yoğunlukla kare veya dikdörtgen planlı, moloz taştan inşa edilmiş tonozlu mezarların rağbet gördüğü anlaşılmaktadır. Bunlar genellikle kare planlı olup moloz taştan inşa edilmiş podia üzerine oturtulmuşlardır. Yapı malzemesi olarak düzensiz moloz taşlar kullanılmıştır. Roma Çağında Anadolu'da tonoz örtülü mezarlar da yaygın mezar tiplerinden biri olmuştur. Kilikya Bölgesi'nde ve ayrıca İtalya'da da bu tür mezarlar bulunmaktadır²¹.

Böylece bilindiği gibi Roma Döneminde gömütler farklı biçim ve uygulamalarla karşımıza çıkar. Bu durum bölgeler arasındaki bir farklılık olabileceği gibi aynı bölgedeki gömütler için de geçerlidir. Mezar yapılarının ekonomik güçle beslenen, bireysel tercih ve beğenilerin en rahat ortaya konabildiği uygulamadır. Böylece M.S: 4 - 5. yüzyıllarda nekropollerde görülen değişimlerden biri de böylece Halikarnassos'da gözlenir. Değişim sadece yapı malzemesiyle sınırlı kalmamış, plan tipi ve ifade biçiminde de yenilikler yaşanmaya başlamıştır²². Bu yüzyılda Roma'daki örneklerle bakıldığında zeminlerin pahalı mozaiklerle kaplanması da bu tür mezar yapılarında kendini göstermiştir. Ayrıca ölü için düzenlenen şöenlerin gerçekleştirildiği alanlar da mezarlarda düşünülmüştür. Bu

tür nekropollere örnek Isola Sacra ve Roma'da St. Peter Kilisesi altındaki Vatikan Nekropolü gösterilebilir²³. Roma Çağında bir mezarın biçiminin ve boyutunun ölünün statüsü ile doğru orantılı olması Roma Çağında alışlagelmiş bir durumdur. Bizim mezarlarımız da Halikarnassos'daki sosyal statünün en önemli göstergelerindedir. M.S. 4. yüzyılda zenginleşmiş olan birkaç sülale M.S. 5. yüzyıl sonlarına kadar mezarları kullanmış olmalıdır.

Halikarnassos'daki bu mezarlar Helenistik devrin Karya'ya özgü geleneksel tonozlu oda mezar uygulamasının bir devamı olup Roma ve geç Roma Dönemine tarihlenirler. Köklü, yerli geleneklere bağlı kalınarak birtakım değişikliklerle uygulanmaya devam edilmişlerdir. Bu mezar yapılarının tek ya da çok kriptaya sahip olmaları, mezarları yaptıran sülalelerin zevkine ve ekonomik gücüne bağlı olarak kendi kişisel isteklerini gerçekleştirme arzusuyla açıklanabilir. Halikarnassos'daki tonozlu mezar yapılarının inşasında fantezilere sınır konulmadığı böylelikle açıkça söylenebilir.

SUMMARY

There has been some tomb happenings of Myndos Gate in Halikarnassos. These Tombs had been founded during the excavations that hold 10 years ago and discovered as the belongings of late Roman Age. These gorgeous tombs should be very important

evidences about their times with their speciality as monumental tombs. Some of them also has mosaic furnishings at their front side. The biggest probability is that these monumental tombs were belonged to some rich families who had lived during 4th century A.D. at Halikarnassos. These tomb should be their family cemetery. As they had been destroyed many times we were lucky to find some small foundings. In South Anatolia which has named as Kilikia Region, some similar monumental tombs had also been founded. The important thing is that these stylish monumental tombs we had discovered in Halikarnassos will enlight Roman death burial Customs traditions.

NOTLAR

* Güner ÖZLER, Arkeolog, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, 48400-Bodrum/Muğla/TÜRKİYE

e-mail:gunerozler@hotmail.com

1 Halikarnassos Tonoğlu Mezarları'nın kazısı Müze denetiminde kurtarma kazısı olarak gerçekleştirilmiştir. Kazı sırasında Arkeolog Güner Özler görev yapmıştır. Restorasyon çalışmaları ise Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nden Mimar-Restoratörler Doç.Dr. Emre Madran Dr. Nimet Özgönül, Ankara Üniversitesi Başkent Meslek Yüksekokulu'ndan Restoratör Selçuk Şener ve ayrıca taş ustası Zeynel Bayraktar tarafından gerçekleştirilmiştir.

2 Newton., 1862. Vol. I, Plan 1. Newton'un Halikarnassos Kent Planı'nda mezarların sadece yeri gösterilmiştir. George E. Bean dekonuyaekstrabir katkıdabulunmamıştır. Bakınız; Bean., 1971. s. 101 vd. A.M. Carstens Halikarnassos Yarımadasındaki Mezar Mimarisi'ni araştırdığı Doktora tezinde bu mezarları kazı öncesi durumu ile kısmen belgeleyebilmiştir. Söz konusu çalışmada burada 12 mezar yapısı tespit edilmiş olmasına rağmen mezarların mimari durumları hakkında çok detaylı bilgi verilmemiştir. Bakınız; A.M. Carstens., 1999 s.100, Fig. 138-139.

3 Yayın hazırlığı sırasında fotoğrafları çeken, ilgi ve görüşlerini esirgemeyen meslektaşım Banu Mete'ye teşekkür ederim.

4 Bu yazıt iki satır olmalıdır. Birinci satır sonu AN---YNOOC olarak okunabilmiştir. Harf karakteri olarak M.S.3-4 yüzyıl özelliği taşıdığı tahmin edilen yazıtın sağ alt kısmında bir yonca yaprağı tasviri de seçilebilmiştir. Yazıtlardaki harf karakteri için bakınız: Malay., 1987. s.32.

5 Emblema Roma dönemi fresk ve Mozaiklerde önemli bir yere sahiptir. Bakınız. Clarke. 1993. s. 64.

6 Thrysos Dionysos ayinlerinde kullanılan bir asadır. Söz konusu ayinlerle ilgili birçok tasvirde Thrysos yer almaktadır.

7 Astragal ve yonca yapraklı Ranke motifinin birlikte işlendiği başka bir mozaik Aphrodisias'daki Bazilika'nın batı nef tabanında yer almaktadır. Bakınız. Campbell., 1991. Res. 102.

- 8 Mezarlarda kullanılan rektagonal bloklardan birçoğu ölçüleri ve rengi itibarıyla surlardan ve Myndos Kapı'ya ait kulelerden gelmiş izlenimi vermektedir.
- 9 9 No'lu mezar yapısındaki üst tonoz uygulaması ile ilgili olarak farklı bazı olasılıklar öne sürmek mümkündür: Üst tonoz yapısı yanlardaki kriptaların üzerine gelecek biçimde ve orta kripta üstü boş bırakılacak bir biçimde de inşa edilmiş olabilir. Ya da kripta giriş yönleri dikkate alınmaksızın acaba yan yönlerden birine bakan bir üst tonoz uygulaması mı oldu. Şimdilik bunu anlamak zordur.
- 10 Campbell., 1979 s. 289.
- 11 Atila., 1992 s. 106 Res. 5.
- 12 Bu mezarlara ait buluntular ayrıca incelenecektir.
- 13 Kuban., 1999 s. 338.
- 14 Carstens., 2002. s. 402.
- 15 *Silicernium*, mezar başında verilen cenaze yemeğidir. *Parentalia* ise her yıl şubat ayında gerçekleşen ve dokuz gün süren bir törendir. Bu törende ölümlere ufak armağanlar olarak mezarlara meyve, şarap, yumuşatılmış ekmek ve çiçek bırakılırdı. Bakınız; Toynbee., 1996. s.50 vd.
- 16 Vitruvius., 7.3. 1-2. Vitruvius tonoz oluşturma sırasındaki ahşap işçiliğini detaylı anlatmaktadır. Kalıp olarak ahşabın kullanılması, bu ahşap kalıbın demir çivilerle tavana ve çatıya bağlanması, kireç ve kum karıştırılarak sağlanan harcın tonoz üzerine sürülerek yalıtım oluşturulması bizim yapılarımıza da uymaktadır. Belli izler ve kalıntılar korunmuştur.

17 Kızıl.,1999. s. 54.

18 Pedersen.,1992 s.140. Bu villalardagörülen mozaikler stilleri nedeniyle geç antik döneme, M.S. 4 - 5. yüzyıla tarihlenirler. Buradaki villalardan Halikarnassos'da Myndos Kapı'dan içeriye doğru doğu-batı yönünde uzanan cadde geç antik dönemde de kullanılmakta olmalı. Söz konusu villalar bugün Fırkatayn Sok. ve Çoban Yıldızı Sok. da kalmışlardır. Mozaiklerin üzerileri kapalıdır.

19 Rosenbaum., 1971, s. 123.

20 Scarborough - ER., 1998 s. 83.

21 Calza., 1940 Genel olarak inceleyiniz.

22 Toynbee., 1996 s.51.

23 Hesberg., 1992 s. 42.

BİBLİYOGRAFYA

Alföldi-Rosenbaum 1971 E. Alföldi-Rosenbaum, *The Nekropolis from Anemorium*, TTK Yayınları, (Ankara 1971).

Atila 1992 İ. A. Atila., '*Olympos Mezar Odası Kurtarma Kazısı*' II. Müze Kurtarma Kazıları Sonuçları, 105- 127. (Ankara 1992).

Bean 1971 G. E. Bean., *Turkey, Beyond the Maeander*. Londra 1971.

Calza 1940 G. Calza., *La Necropoli del Porta di Roma nell' Isola Sacra*, Roma 1940.

Campbell 1979 S.D. Campbell, *Roman Mosaic Workshops in Turkey*, American Journal of Archaeology, Vol. 83, No. 3 s. 287-292, Juli 1979.

Campbell 1979 S.D. Campbell, *The Mosaics of Aphrodisias in Caria*. Toronto. 1991.

Carstens 1999 A.M. Carstens., *Death Matters, Funerary Architecture on The Halikarnassos Peninsula*. Ph. D. Disseration. Vol.1-2. Kopenhag 1999.

Carstens 2002 A.M. Carstens., *Tomb Cult on the Halikarnassos Peninsula*, AJA 106.3. s.391-410. 2002.

Clarke 1993 J.R. Clarke., *The Houses of Roman Italy 100 B.C.-AD. 250, Rituel, Space and Decoration*. Napoli. 1993.

Hesberg 1992 H.V. Hesberg., *'Römische Grabbauten'* Darmstadt 1992.

Kızıl 1999 A. Kızıl., *'Karya Bölgesi Roma Dönemi Anıt Mezarları'* S.Ü., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1999.

Kuban 1999 Z. Kuban., *'Bir Nekropolün Siyasi ve Kültürel Boyutu: Limyra örneği'*, Olba II, Özel Sayı-II, Mersin 1999, s.332-344.

Malay 1987 H. Malay, *Epigrafi (Yazıtibilim)* İzmir 1987.

Newton 1862 C.T. Newton, *A History of Discoveries at Halikarnassos, Cnidus & Branchidae*, Vol. I-II, Londra 1862.

Pedersen 1992 P. Pedersen, *Excavations and Reasearch in Halikarnassos 1991*, XIV Kazı Son. Top. II, s.133-142. Ankara 1992.

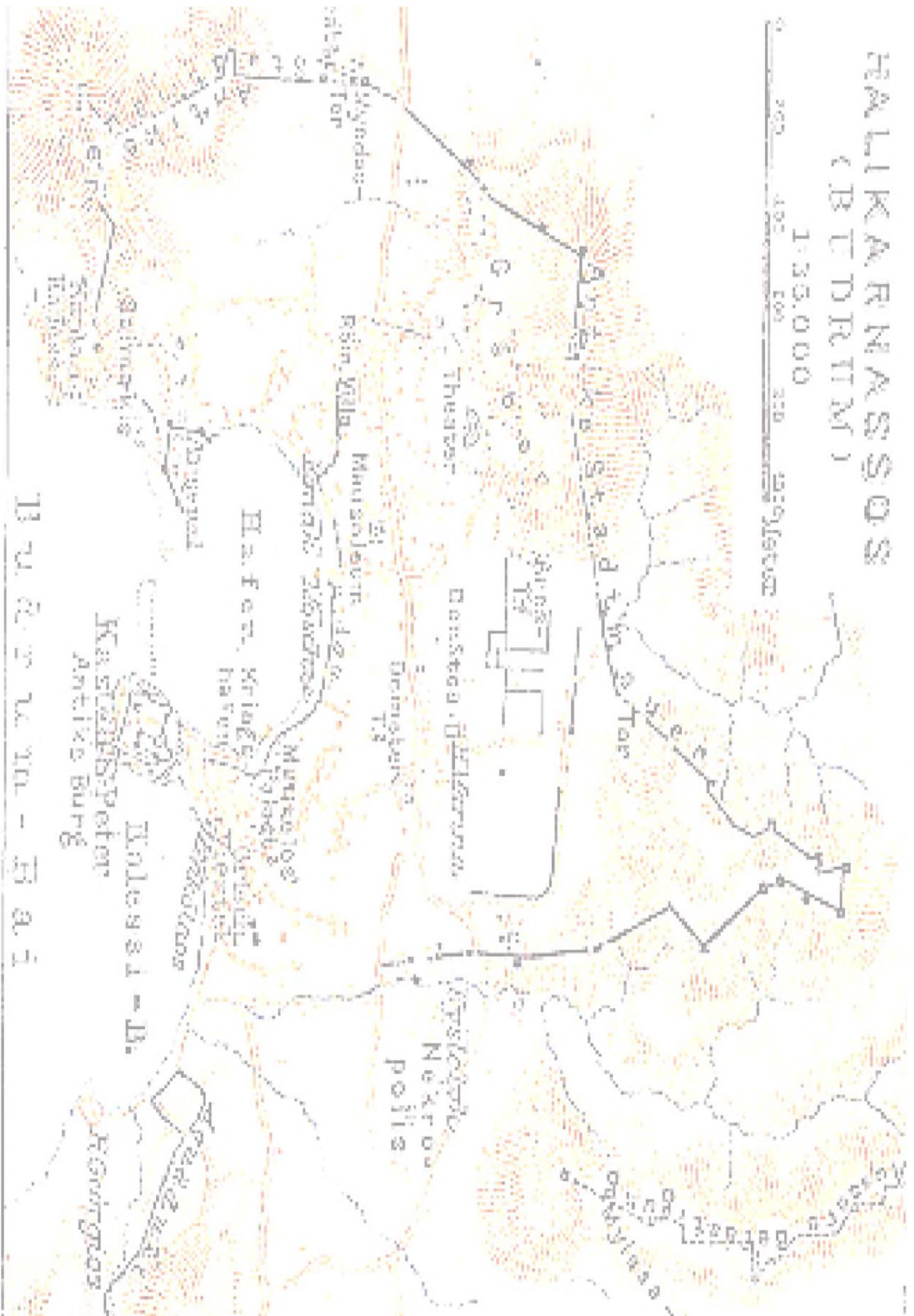
Scarborough-Er 1998 Y. Scarborough-Er., *'Dağlık Kilikya- Latomis Mezarları'* Olba I, Mersin 1998, s.77-85.

Toynbee 1996 J.M.C. Toynbee, *Death and Burial in the Roman World*, Londra 1996.

Vitruvius 1990 Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, İstanbul 1990. Çev. Suna Güven.

HALIKARNASSOS
(BUTRIM)

1:55.000

BUTRIM - HALIKARNASSOS